

OILADAGI BURCH VA JAVOBGARLIKNING IJTIMOY-AXLOQIY ASOSLARI

Matyakupova Farida

Qo'ng'iro't tumani 1-sonli texnikum Tarbiya fani o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19808797>

Annotatsiya. Mazkur maqolada oiladagi burch va javobgarlikning ijtimoiy-axloqiy asoslari tahlil qilinadi. Unda oilaning jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatidagi o'rni, oila a'zolarining o'zaro munosabatlarida burch va mas'uliyat tushunchalarining mazmun-mohiyati yoritiladi. Shuningdek, ota-ona, farzand va er-xotin o'rtasidagi mas'uliyatning oilaviy barqarorlik, sog'lom ma'naviy muhit va barkamol avlod tarbiyasidagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: oila, burch, javobgarlik, ijtimoiy-axloqiy asoslar, oilaviy munosabatlar, ma'naviy muhit, farzand tarbiyasi, ota-ona mas'uliyati, oilaviy qadriyatlar, jamiyat taraqqiyoti.

Oila jamiyatning eng muhim va eng qadimiy ijtimoiy institutlaridan biri sifatida inson hayotida beqiyos o'rin tutadi. Unda shaxsning dastlabki dunyoqarashi, axloqiy qarashlari, muomala madaniyati hamda hayotga munosabati shakllanadi. Shu bois oiladagi burch va javobgarlik masalasi nafaqat shaxsiy munosabatlar doirasida, balki ijtimoiy taraqqiyot va ma'naviy barqarorlik nuqtayi nazaridan ham alohida ahamiyat kasb etadi. Oila a'zolarining o'z vazifalarini chuqur anglashi, bir-biriga nisbatan mas'uliyat bilan yondashishi oilaviy totuvlikni mustahkamlaydi, farzand tarbiyasining samaradorligini oshiradi hamda jamiyatda sog'lom ijtimoiy muhit qaror topishiga xizmat qiladi.

Bugungi globallashuv va ijtimoiy munosabatlar murakkablashib borayotgan sharoitda oiladagi burch va javobgarlikning ijtimoiy-axloqiy asoslarini chuqur tahlil qilish dolzarb masalalardan biriga aylanmoqda. Chunki oilaviy hayotda mas'uliyatning susayishi, burch tushunchasining yuzaki anglanishi yoki unga befarq munosabatda bo'lish holatlari turli ijtimoiy muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu jihatdan mazkur mavzu oiladagi burch va javobgarlikning mohiyatini, uning axloqiy mezonlarini hamda jamiyat taraqqiyotiga ta'sirini ilmiy jihatdan yoritishda muhim ahamiyatga ega.

Qayd etish lozimki, oila inson hayotining eng tabiiy, eng zarur va eng ta'sirchan ijtimoiy muhitidir. Inson dunyoga kelgan ilk onlardan boshlab aynan oila bag'rida mehr, munosabat, intizom, odob va mas'uliyat kabi tushunchalarni anglay boshlaydi. Shu bois oiladagi burch va javobgarlik masalasi keng ma'noda jamiyatning ma'naviy holati, ijtimoiy barqarorligi va kelajak avlod tarbiyasi bilan chambarchas bog'liqdir. Oila qanchalik sog'lom va mustahkam bo'lsa, jamiyat ham shunchalik bardavom bo'ladi. Shu ma'noda oiladagi burch va javobgarlikning ijtimoiy-axloqiy asoslarini o'rganish bugungi kunda ham nazariy, ham amaliy jihatdan dolzarb masala hisoblanadi.

Oiladagi burch tushunchasi, avvalo, oila a'zolarining bir-biriga nisbatan ma'naviy, axloqiy va amaliy majburiyatlarini anglatadi. Bu majburiyatlar o'zaro hurmat, mehr, ishonch va vijdon asosida shakllanganda chin ma'nodagi oilaviy qadriyatga aylanadi. Burch shaxsning oiladagi o'rnini anglashiga, o'z vazifalarini mas'uliyat bilan bajarishiga, har bir qaror va harakatining yaqinlariga ta'sirini his etishiga xizmat qiladi. Javobgarlik esa ana shu burchning amaliy ifodasidir. Ya'ni inson oiladagi o'z o'rnini va vazifasini qanchalik chuqur anglasa, uning javobgarlik hissi ham shunchalik yuksak bo'ladi.

Oiladagi burch va javobgarlikning huquqiy hamda ijtimoiy ahamiyati milliy qonunchilikda ham alohida ta'kidlangan. Xususan, bu borada O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida “Oila

jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda u jamiyat va davlat muhofazasidadir” deb belgilangan. Bu esa oilaning davlat va jamiyat taraqqiyotiga bevosita daxldor institut ekanini ko'rsatadi. Oilaning muhofazaga olinishi uning ichki ma'naviy muhitini, farzand tarbiyasini, avlodlar davomiyligini va jamiyatning umumiy axloqiy asoslarini himoya qilishni ham anglatadi. Demak, oiladagi burch va javobgarlik nafaqat shaxsiy fazilat, balki ijtimoiy zaruratdir.

Oilaviy munosabatlarning axloqiy va huquqiy mazmuni Oila kodeksida ham ochiq ifoda etilgan. Unda oilaviy munosabatlar “o'zaro muhabbat, ishonch va hurmat, hamjihatlik, bir-biriga yordam berish hamda oila oldida uning barcha a'zolarining mas'ulligi hissi asosida” qurilishi belgilangan. Ushbu qoidaning mazmuni shundaki, oilada faqat huquqiy bog'liqlikning o'zi yetarli emas, oilaning haqiqiy mustahkamligi o'zaro mehr, hurmat va mas'uliyat hissi bilan ta'minlanadi. Aynan shu jihat oiladagi burch va javobgarlikning ijtimoiy-axloqiy tabiatini ochib beradi. Oila a'zolari bir-birining manfaatini hisobga olib yashasa, oila ichidagi munosabatlar uyg'unlashadi, nizolar kamayadi va sog'lom ma'naviy muhit shakllanadi.

Oilada burch va javobgarlikning eng muhim ko'rinishlaridan biri er-xotin munosabatlarida namoyon bo'ladi. Er-xotin o'rtasidagi hurmat, sadoqat, sabr-toqat, bir-birini tushunish va qo'llab-quvvatlash oilaning ichki tayanchidir. Agar oilada qarorlar bir tomonlama qabul qilinsa, o'zaro hurmat susaysa yoki mas'uliyat teng taqsimlanmasa, bu holat oilaviy muvozanatga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli oilada burchni faqat iqtisodiy ta'minot yoki kundalik yumushlar bilan cheklab bo'lmaydi. Ruhiiy qo'llab-quvvatlash, bir-birining sha'ni va qadr-qimmatini e'zozlash, muammolarni birgalikda hal etish ham oilaviy burchning tarkibiy qismlaridir. Oila mustahkamligi, ko'p jihatdan, aynan ana shu ichki axloqiy madaniyatga bog'liq bo'ladi.

Ota-onaning farzand oldidagi burchi oiladagi javobgarlik tizimining markaziy yo'nalishidir. Farzandni voyaga yetkazish faqat uni moddiy ta'minlash bilangina belgilanmaydi. Uning qalbida halollik, odob, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, kattaga hurmat va kichikka izzat kabi fazilatlarini shakllantirish ham ota-onaning asosiy vazifasidir. Ota-ona oilada qanday muhit yaratsa, farzandning shaxs sifatida shakllanishi ham ko'p jihatdan shunga bog'liq bo'ladi. Shu sababli oiladagi tarbiya jarayonida nasihatdan ko'ra ko'proq shaxsiy namuna muhim. Farzand oila a'zolarining o'zaro muomalasi, muammolarni hal etish usuli, mehnatga va insoniy qadriyatlarga munosabati orqali burch va javobgarlikning amaliy ko'rinishini o'rganadi.

Farzandning ham oila oldidagi burchi kam emas. U ota-onaga hurmat ko'rsatish, oilaning sha'ni va obro'sini asrash, kattalarning mehnatini qadrlash, oilaviy qadriyatlarga sodiq bo'lish kabi mas'uliyatlarni o'z ichiga oladi. Ayniqsa, bugungi globallashuv sharoitida yoshlar ongiga individualizm, befarqlik va faqat shaxsiy manfaatga yo'naltirilgan qarashlar kirib kelayotgan bir paytda oilaviy burch tushunchasini mustahkamlash yanada muhim bo'lib bormoqda. Farzand oiladagi muhabbat va e'tibor muhitida ulg'aysa, uning qalbida javobgarlik hissi ham tabiiy shakllanadi. Bu esa keyinchalik jamiyatga mas'uliyatli, qonunga hurmat bilan qaraydigan va fuqarolik burchini anglaydigan shaxs bo'lib kirib borishiga zamin yaratadi.

Alohida ta'kidlash lozimki, “Nikoh — oilaning faqat huquqiy asosi bo'lib... bir-birlari oldida va jamiyat oldida huquq va majburiyatlarini, axloqiy va huquqiy mas'uliyatini belgilaydigan oilaviy ittifoqidir.” Demak, oiladagi burch va javobgarlik shaxsiy istaklardan ustun turadigan, jamiyat barqarorligiga xizmat qiladigan qadriyatdir.

Oiladagi burch va javobgarlikning ijtimoiy ahamiyati shundaki, oilada shakllangan fazilatlar jamiyat hayotiga ham ko'chadi. Oilada tartib-intizom ko'rgan farzand keyinchalik

mehnat jamoasida mas’uliyatli bo’ladi. Oilada boshqalar fikriga hurmat bilan yondashishni o’rgangan shaxs jamiyatda bag’rikenglikni qadrlaydi. Oilada mehr va ko’mak muhitida ulg’aygan inson ijtimoiy hamjihatlikka moyil bo’ladi. Aksincha, oiladagi befarqlik, zo’ravonlik, mas’uliyatsizlik yoki burchni yuzaki tushunish holatlari keyinchalik turli ijtimoiy muammolar ko’rinishida namoyon bo’lishi mumkin. Shu jihatdan qaraganda, oiladagi axloqiy muhit jamiyatning ma’naviy salomatligi bilan to’g’ridan-to’g’ri bog’liqdir.

Bugungi kunda oiladagi burch va javobgarlikni mustahkamlash uchun huquqiy targ’ibot, ma’naviy tarbiya, milliy qadriyatlar va zamonaviy ijtimoiy yondashuvlar uyg’unligini ta’minlash zarur. Ota-ona va farzand o’rtasidagi muloqotni kuchaytirish, oilada vazifalar taqsimotini adolatli yo’lga qo’yish, ayol va erkakning oila barqarorligidagi teng mas’uliyatini anglatish, yoshlarni oilaviy hayotga ma’naviy va axloqiy jihatdan tayyorlash bu boradagi muhim shartlardandir. Oila mustahkamligi ichki madaniyat, vijdon va burch hissi bilan ta’minlanadi. Shunday ekan, oiladagi burch va javobgarlikning ijtimoiy-axloqiy asoslarini mustahkamlash jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri bo’lib qolaveradi.

Xulosa o’rnida aytish mumkinki, oiladagi burch va javobgarlik insoniy munosabatlarning eng nozik, eng mas’uliyatli va eng zarur ko’rinishlaridan biridir. U o’zaro hurmat, mehr, ishonch, sadoqat, vijdon, tarbiya va hamjihatlik kabi qadriyatlarga tayanadi. Oilada shu qadriyatlar ustuvor bo’lsa, nafaqat oila ichidagi totuvlik, balki jamiyatning ma’naviy mustahkamligi ham ta’minlanadi. Demak, oiladagi burchni anglash va javobgarlikni kundalik hayot mezoniga aylantirish bugungi davrda ham dolzarb, ham tarbiyaviy, ham ijtimoiy ahamiyatga ega masaladir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O’zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. 30.04.2023.
2. O’zbekiston Respublikasining Oila kodeksi. 30.04.1998.
3. Muhammadjonova L. Amaliy etika va estetika: o’quv qo’llanma. – T.: “Universitet”, 2020. – 252 b.
4. Erkaev A. Ma’naviyatshunoslik. 1-jild. – T.: “Ma’naviyat”, 2018. – 449 b